

İlk azərbaycanlı qadın teatr rəssamı

Uşaqlıq xatirələrində bir ev vardı. 1912-ci ilin oktyabrında Bakıda dünyaya gələn Bədurə o doğma, hərarətli ocaqda böyüyürdü. Atası Məlik Ağamalıov dövlət qulluğunda işləyirdi. O, işdən vaxt tapanda ya rəsm çəkir, ya da övladlarını başına yığib ədəbiyyatdan, incəsənətdən danışırdı.

Elə ki, yay gəlirdi, bütün ailə Novxanıdakı bağ evinə köçürdü. Həmin günlərdə balaca Bədurənin gözələrində dünya daha da gözəlləşirdi.

Rəssamlıqda bəzi illər onun adı ilə bağlıdır

Yay tətili başa çatanda şəhərə qayıdırdılar. Məktəblərdə dərslər başlayırdı. Bədurə dərsləri ilə ciddi məşğul olsa da, yay boyunca gördüklərini kağıza köçürməyə vaxt tapırdı. Onun çəkdiyi rəsmlər müəlliminin, məktəb yoldaşlarının xoşuna gəlirdi. Rəssamlığa marağı gündən-günə artsa da, orta məktəbi bitirəndə sənədlərini Bakı Rəssamlıq Məktəbinə verməyə cəsarəti çatmadı. 1929-cu ildə Bakı Pedaqoji Texnikumuna daxil oldu. Ancaq rəssam olmaq arzusu onu başqa ünvana çəkirdi. Texnikumu bitirdikdən sonra orta məktəbdə fəaliyyətə başladı. Beş il müəllim işlədi. Həmin vaxtlarda, 1931-ci ildə Bakı Rəssamlıq Məktəbinin qrafika şöbəsinə qəbul olundu. Böyük həvəslə həm oxuyur, həm də işləyirdi.

Bədurə tələbəlik illərində dünya incəsənət tarixinə marağ göstərirdi. Bu marağ onu Moskvada, Sankt-Peterburqda yerləşən qalereyalara, teatr və etnoqrafiya muzeylərinə apardı. Getdikcə rəssamlıq sənətinə daha da bağlanırdı. O vaxtlar artıq tanınmış aktyor olan Rza Əfqanlı ilə münasibəti isə sənətlə əlaqədar yeni düşüncələr, yeni arzular gətirdi. Teatr rəssamı olmağa qərar verdi. Diplom işinin mövzusu da Vilyam Şekspirin "Otello" faciəsi oldu.

Bakı Rəssamlıq Məktəbini bitirdi. Sənət həyatını həmişəlik teatra bağladı. Bədurə Əfqanlının bu sahədə ilk müəllimi həyat yoldaşı Rza Əfqanlı oldu.

Rəssamlıq sənətimizdə bir çox illər onun adı ilə bağlı oldu. Bədurə Əfqanlı Bakı Rəssamlıq Məktəbində təhsil alan ilk azərbaycanlı qadınlarımızdan biri idi. İlk azərbaycanlı qadın teatr rəssamı oldu. O, 1930-cu ildə Rza Əfqanlının quruluşçu rejissoru olduğu "Qaçaq Kərəm" tamaşasının bədii tərtibatını verdi. Bundan sonra uzun illər birlikdə tamaşalar hazırladılar. Quruluşçu rəssam Bədurə Əfqanlı tamaşaları maraqlı geyim və dekorasiya eskizləri ilə zənginləşdirdi. Birgə hazırladıkları "Şeyx Sənan", "Aşıq Qərib", "1905-ci ildə", "Sevil" tamaşaları onlara daha çox uğur gətirdi. Onlar bir müddət Türkmənistan, Aşqabad Dram Teatrında çalışdılar. Bakıya döndülər, yaradıcılıq işlərini burada davam etdirdilər.

1938-ci ildə Bədurə Əfqanlı Azərbaycan Dövlət Dram Teatrına dəvət olundu. Teatrda rəssam assistenti kimi işə başladı. Tezliklə tamaşalara müstəqil quruluşlar verdi. Sonralar Azərbaycan Dövlət Rus Dram Teatrının da bir sıra tamaşaları onun rəssamlığı ilə təqdim olundu. Bədurə Əfqanlı Milli Dram Teatrında "Aydın", "Solğun çiçəklər", "Aslan yatağı", "Qatır Məmməd", "Məhəbbət", "Bahar", "Köhnə dostlar", "İnsan", "İşıqlı yollar", "Bir evin sirri", "Rəqs müəllimi", "Namus", "Bahar suları", Opera və Balet Teatrında "Sevil", "Leyli və Məcnun", Rus Dram Teatrında "Vaqif", "Aydın" və digər tamaşalara geyim eskizləri verdi.

Moskvada 1959-cu ildə keçirilən Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti ongunlüyündə rejissor Adil İsgəndərovla birgə hazırladığı "Fərhad və Şirin" tamaşası Vaxtanqov teatrında uğurla nümayiş olundu.

Teatrlarla yanaşı, kinostudiyada da çalışdı. Müxtəlif ekran əsərlərində geyim eskizlərinin müəllifi oldu. 1960-cı ildən "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında geyim üzrə rəssam kimi fəaliyyət göstərdi. "Koroğlu", "Leyli və Məcnun", "Böyük dayaq", "Dəli Kür", "Dədə Qorqud", "O qızı ta-

pın", "Qatır Məmməd", "Məhəbbət dastanı" və digər kinofilmlərin geyim eskizlərini çəkdi. Qızı Xəlidə xanım söhbətimizdə xatırlayır: "Anam Azərbaycanın ən məşhur kinofilmlər rəssamı kimi tanınıb. Həmişə də assistentsiz işləyirdi. O, Soltan Dadaşov, Adil İsgəndərov, Lətif Səfərov, Həsən Seyidbəyli kimi böyük sənətkarlarla işləmişdi".

Vətənidən ayrılı bilmədi

Qızı deyir ki, o, olduqca zəhmətsevər idi, yorulmadan çalışır, işləməkdən zövq alırdı. Yalnız istedadına güvənmiş, bədii tərtibat verdiyi əsəri diqqətlə oxuyur, həmin dövrün tarixini, mədəniyyətini, geyim tərzini araşdırırdı: "Anam Azərbaycanın əksər bölgələrinin milli geyimlərinin, Rusiya, Şimali Qafqaz ölkələrinin rəqs ansambllarının kostyumlarının geyim eskizlərini çəkdi. Respublikamızın mahnı və rəqs ansambllarını milli geyimlərlə dünyada tanıtdı. İlk şəxsi sərgisi Moskvada - "Mosfilm"də uğur qazandı. Sonradan Böyük Teatra, "Mosfilm"ə işləməyə dəvət olunsada, Vətənidən ayrılı bilmədi. Anamın son sərgisi isə dünyasını dəyişməmişdən 5 il qabaq Bakıda keçirildi. Onun əsərlərinin çoxu Azərbaycan Dövlət Teatr Muzeyində və Baxruşin adına Rusiya Mərkəzi Teatr Muzeyində saxlanılır".

1949-cu ildə "Əməkdar incəsənət xadimi" adına layiq görüldü. 1974-cü ildə isə Bədurə Əfqanlı Xalq artisti fəxri adını aldı. "Şərəf nişanı" ordeni ilə də mükafatlandırıldı.

"Rəssamlar İttifaqının filialı" deyilən ev

Qızı onu mehriban, qayğıkeş insan kimi xatırlayır. Həmişə qonaq-qaralı olan evlərinə gələnlərin çoxu incəsənət adamları idi: "Bizim evimizə "Rəssamlar İttifaqının filialı" deyirdilər".

Həyat yoldaşı Rza Əfqanlı 1973-cü ildə dünyasını dəyişdi. Bədurə Əfqanlı uzun ömür sürdü. Doxsan illik ömrünün yetmiş ili teatra bağlı keçdi. Sevildi, şöhrət qazandı. Son illəri isə çox kədərli oldu. Xəlidə xanım deyir ki, anamın axır günləri keçmişini həsrətlə anmaqla keçdi: "Onu maddi qazanc heç vaxt maraqlandırmamışdı. Azərbaycanın ilk professional qadın rəssamlarından biri, ilk qadın teatr rəssamımız təmirsiz, şəraitsiz evdə yaşayırdı. Taleyi anama daha bir amansız zərbəsini vurdu. Oğlunu itirdi. Səhhəti daha da pisləşdi, yorğan-döşəyə düşdü. Bir zamanlar şöhrəti dillərdə gəzən, heç bir aktyorun, rəqqasənin onun geyimi olmadan səhnəyə çıxmadığı rəssam "yaddan çıxdı". Ömrünün axırlarında prezident təqaüdü alırdı. 2002-ci il mayın 7-də dünyasını dəyişdi".

Qızı danışıq ki, Bədurə Əfqanlının sənətlə bağlı arzuları ömrünün sonunadək bitməyib. Xəstə halıyla aylarla çalışıb milli geyimlərimizə həsr olunmuş albomu hazırlasa da, çap etdirə bilməyib. Qarabağ bölgəsinə aid 50 geyim eskizini tamamlamaq istəyirdi. Tərtibat-dekorasiya və geyim sənətinin inkişafında, formalaşmasında böyük xidmətlər göstərən Bədurə Əfqanlının çəkdiyi eskizlər, bədii tərtibat verdiyi əsərlər teatr və kino rəssamları üçün bu gün də məktəbdir.

Zöhrə FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"